

**ПОТЕНЦИАЛЪТ НА ТУРИЗМА
В СОЗОПОЛСКАТА СЕЛИЩНА СИСТЕМА**

Марин Бъчваров

Територията — обект на нашия анализ, обхваща част от южния сектор на Българското черноморско крайбрежие. Селищната система с център малкия град Созопол включва 19 селища с ок. 18 хил. д. население. От тях 3 селища — Созопол, Черноморец и Равадиново — са на или в близост до морския бряг. Последните към 1983 г. са имали население общо 6577 души. В административно, икономическо и културно отношение селищната система гравитира към окръжния център Бургас и неговата промишлено-пристанищна агломерация. Въз основа на наши проучвания се установи, че територията на Созополската селищна система в общи линии се покрива с едноименния отраслов курортно-туристически микрорайон (Бълг. черномор. крайбр., 1979).

Созополското крайбрежие не е така интензивно използвано за туризъм, както териториите на север от Варна и Бургас, затова предложеният случай може би не е най-типичен, но ние го избрахме поради уникалността на природата му, поради реализациите, които са в ход, и проблемите, свързани с опазване на реакционните му ресурси.

В разглежданата зона са налице отлични условия за морска рекреация — бреговата линия е дълга и е с най-висок коефициент на нарязаност у нас — 2,4. Тук са характерни множество малки полуострови, заливчета и лъжефиорди (Д. Канев, 1960), тук са и единствените 5 морски островчета на наша територия. Уникалната природа на устието на р. Ропотамо стана причина да бъде създаден национален парк в южната част на зоната, а също и 2 резервата. Пясъчно-плажната площ възлиза на ок. 1,2 млн. м² — т. е. 13% от морските плажни ресурси на страната. При норматив 8—10 м² на почиващ това позволява едновременно пребиваване на ок. 120—140 хил. д. Горепосоченият норматив не включва дюните. При повечето планове посещаемостта се ограничава върху най-близката до морето ивица, с което се получава неравномерно разпределение на почиващите на плажа — нещо неотразявано в норматива. Като се изхожда от опита, натрупан в други части на нашето Черноморие, не бива да се допуска застрояване на пясъчните и дюнни терени, нито да се изземва пясък за строи-

телни цели. Запазването на дюните зависи от нивото на подпочвените води¹. Във връзка с това всякакво осушаване на прибрежни блата, езера, старици може да се отрази фатално на местното екологично равновесие.

Характерно за разглежданата територия е, че с 2 изключения плажовете са малки — с дължина около и под 500 метра и ширина до 30—40 метра. В замяна на това те са много на брой (К. Мишев и др., 1983). Така че тук не е възможно построяването на големи морски комплекси от рода на Слънчев бряг. Логично е усвояването да се насочи към ваканционни селища, отделни малки хотели и почивни станции в интимна връзка с полупланински релеф по фланговете на малките заливчета и плажове. Използването на плажовете през активния сезон достига средно за зоната до 30—49% от техния капацитет, но в района на Созопол натоварването е почти максимално. Както се вижда, има резерви, но тяхното усвояване зависи от редица икономически, техногенни, демографски и екологически фактори.

Що се отнася до морските води, крайбрежните езера, блата и реки, тяхната температура, чистота и физикохимични особености ги правят твърде благоприятни за рекреация на открито в течение на 5 месеца — от края на май до средата на октомври. До неотдавна сериозен ограничител бе недостигът на вода за пиене и хигиенни цели. С построяването на 2 язовира в Странджа този проблем е решен. При строителството на новото ваканционно селище „Дюни“ (с краен капацитет 4000 легла), което е съвместен проект с австрийска фирма, бе открита минерална вода. Това ще позволи в перспектива някои курортни обекти да функционират целогодишно.

Главната концентрация на исторически и архитектурни забележителности е старата част на Созопол, разположена на живописен полуостров и остров. Тя се развива като историко-архитектурен микроландшафт с режим на пълна консервация, но със свободен достъп на посетители. Туризмът не само не пречи, а, напротив, създава морална и материална заинтересованост у местното население и административните органи да възстановяват старите къщи, занаяти, улици и църкви да ги интегрират към туризма по подходящ начин. Голям брой възрожденски къщи (45) са обявени за паметници на културата. Всички тези изключително ценни природни и курортноисторически дадености, неповторимият колорит и пейзажно разнообразие намират въплъщение в идеята на др. Т. Живков гр. Созопол да се превърне в уникален туристически център — една от важните задачи, стоящи пред Българската асоциация по туризъм и отдих.

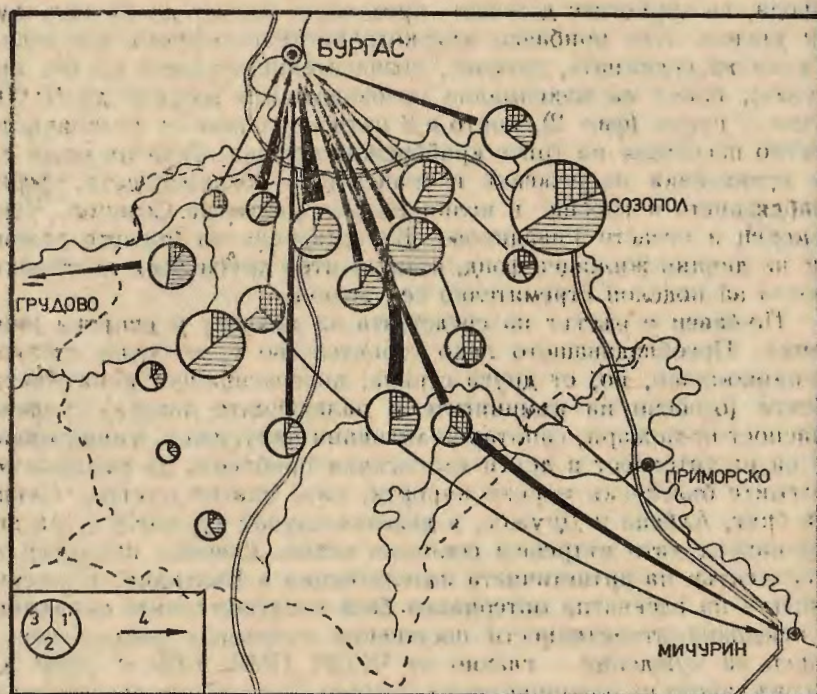
¹ По непубликувани изследвания на В. Стоенчев.

Сумарната леглова база в изследваната територия достига 14 хил. легла и 9300 места за къмпирване. По-голямата част от легловата база е в частни къщи (пансионни), къмпинги, почивни профсъюзни станции и ученически лагери. Засега функционират само три малки хотела. Като се има предвид, че в активния сезон много от гостите нощуват в палатки и каравани извън къмпингите, пребивават при роднини и близки и т. н., стигаме до извода, че туристите достигат през юли—август до 35 хил. души дневно. Ако прибавим краткотрайните посещения (за отдих в края на седмицата, транзит, познавателни турове и др. без нощувка), броят на максимално пребиваващите достига до 50 000 души — цифра (фиг. 2), която е 8 пъти по-голяма от постоянното местно население на трите крайбрежни селища. Това не може да не предизвика напрежение в транспорта, обслужващата сфера, снабдяването и изобщо в целия жизнен ритъм на Созопол, Черноморец и отчасти Равадиново. Благодарение на бързото развитие на личния жилищен фонд, къмпингите и други леки постройки базата за подслон стремително се увеличи.

По-бавен е ръстът на средствата за хранене и спортна анимация. Преобладаващото леко строителство е, от една страна, по-икономично, но, от друга страна, диспергираността на някои обекти (особено на къмпингите и палатъчните лагери) създава опасност от пожари, санитарно-хигиенни нарушения, унищожаване на растителност и други екологични проблеми. За разлика от големите български морски курорти, като Златни пясъци, Слънчев бряг, Албена и Дружба, в дадения случай туризмът се развива най-напред като вътрешен социален отдих. Созопол например е стар център на артистичната интелигенция в България. Въпреки липсата на адекватна материална база изключителните природни и пейзажни атрактивности постепенно направиха района популярен за чужденци — главно от ЧССР, ПНР, ГДР и УНР. С изграждането на ваканционното селище „Дюните“ и в перспектива на още едно ваканционно селище при с. Черноморец с 2000 легла ще се разшири офертата и на западния пазар.

За разширяването на капацитетните възможности голямо значение има разчупването на досегашната монокултурна ориентация към морето. Неотдавна председателят на Българската асоциация за туризъм и отдих Л. Аврамов (1984) обоснова значителните възможности за развитие на селския туризъм, лов, риболов и спортове в близкия хинтерланд, което наред с познавателните посещения ще разшири панорамата на туристическото предлагане в Созополския край. Туризмът вече се превърна в негова основна социално-икономическа функция. Другите отрасли следователно трябва да се съобразяват с туризма, а не обратно. Социалният строй дава възможност за тясна функционална и дори органи-

зационна интеграция на туризма със селското стопанство и природозащитното дело в района. Аграрно-промишленият комплекс трябва да се освободи от задължителни доставки за износ, като се ориентира изцяло към задоволяване на нуждите от бързоразвалящи се и пресни продукти за туристите и местното население.

Фиг. 1. Население и ежедневни трудови пътувания по селища в Созополската селищна система през 1983 г.

1 — заети в обслужващата сфера; 2 — трудоспособно население (без заетите в обслужващата сфера); 3 — население в под и надтрудоспособна възраст; 1+2+3 — общо население; 1 mm — 10 души; 4 — ежедневни трудови пътувания извън селищната система (дадени по центровете на съседните селищни системи); 1 mm ширина на потока — до 100 души, 2 mm — от 101 до 200 души, 3 mm — от 201 до 300 души, 4 mm — над 300 души

Fig. 1. Population and commuting in the settlements of the Sozopol administrative unit during 1983

1 — labour occupied in services; 2 — population in productive age (excluding occupied in services); 3 — population under and above productive age; 1+2+3 — overall population; 1 mm of circles = 10 people; 4 — commuting outside the administrative unit (presented as flow to the centres of the neighbouring units) 1 mm width of the flow — up to 100 people, 2 mm — from 101 to 200 people, 3 mm — from 201 to 300 people, 4 mm and 'more' over 300 people

Освен ролята на снабдителен тил хинтерландът на Созопол може да изпълнява и много важна демографска функция. Тук трябва да се имат предвид две неблагоприятни особености —

ниската гъстота на населеност (само 23 д. км²) в резултат на изселвания към близкия окръжен център Бургас и влошената възрастова структура на населението. Броят на населението стагнира от 25 години. Все пак трябва да се отбележи, че благодарение на туризма в Созопол и Черноморец отливът на население е спрял. В тези селища има и значителен контингент младо население. Около 40% от активното им население работи целогодишно или сезонно в туризма. Но само за новото ваканционно селище „Дюните“ ще бъде необходимо да се набере ок. 1500 души персонал. Същевременно 2500 души от селата извън крайбрежната зона пътуват ежедневно на работа до Бургас и гр. Приморско. От една страна, районът се нуждае от работна ръка, от друга, я изнася. (фиг. 1). Специфичен и същевременно характерен е случаят със Созопол, където 45% от трудоспособните не се водят заети, макар и ангажирани в туризма. За тази ситуация спомага конфигурацията на качествените пътища, която свързва много по-удобно вътрешността на селищната система с Бургас и Приморско, отколкото със Созопол. При всички случаи е необходимо преориентирането на мигриращата работна ръка (или част от нея) към курортите в Созополската селищна система чрез създаване на улеснения и икономически стимули. И въпреки това в перспектива работната ръка няма да бъде достатъчна. Това, от една страна, изисква ускорена механизация на труда, от друга — търсене на неконвенционални подходи. Пример в това отношение е решаването на въпроса с кадрите в заведенията за социален отдих. Строителството на почивни домове се разрешава, при условие че предприятието — собственник на базата, поеме ангажимент да осигури собствен персонал — обикновено командировани негови служители. В отделни случаи може да се използват и чуждестранни кадри по договор със съответни организации, както това се прави в някои наши морски курорти.

Необходима е пряка транспортна връзка на Созопол със селата в хинтерланда, а също директна връзка със страната, за да се избегне претовареният транспортен възел на Бургас.

Проблемът с използването на капацитетните възможности в един рецептивен район, какъвто е разглежданият, може да се декомпозира на редица частни проблеми. Водеща е обаче ролята на капацитетите на т. нар. критични зони, които лимитират функционирането на останалите природни и техногенни обекти. Край морето критичните зони са плажовете и свързаната с тях акватория, както и съоръженията за туристически услуги и транспорт с техните конкретни параметри по място и време. Би било недостатъчно да се счита, че с анализа на рекреационните ресурси и техния оптимум за натоварване е решен проблемът за капацитета на курортно-туристическите територии.

Друг ключ към проблема за капацитетните възможности е

определянето на зоните, в които се извършва натрупване по място и време на няколко вида туризъм, което може да предизвика конфликтни ситуации. В някои случаи е налице противоречие между основната функция — морската рекреация и краткотрайния отход на част от жителите на Бургас, а отчасти и с познавателните посещения.

Всички тези проблеми, свързани с интензивното използване на природните и социално-икономическите възможности, е удобно да се разглеждат комплексно с помощта на т. нар. прагов анализ (фиг. 2), като долният праг се определя от изискванията

Фиг. 2. Прагов анализ на отхода и туризма в Сополската селищна система (по Б. Малиш — лит.)

- A — ношуващи в района туристи
- B — туристи без ношувка в района
- C — местни консуматори на туристически услуги
- D — общ брой на туристите
- E — природни ресурси
- F — антропогенни ресурси
- G — средства за подслон
- H — база за хранене
- I — развлечения
- Y — спорт
- K — водоснабдяване
- L — канализация
- M — пътна мрежа
- N — обществен транспорт
- O — енергоснабдяване
- P — заети в туризма
- R — общо активно население

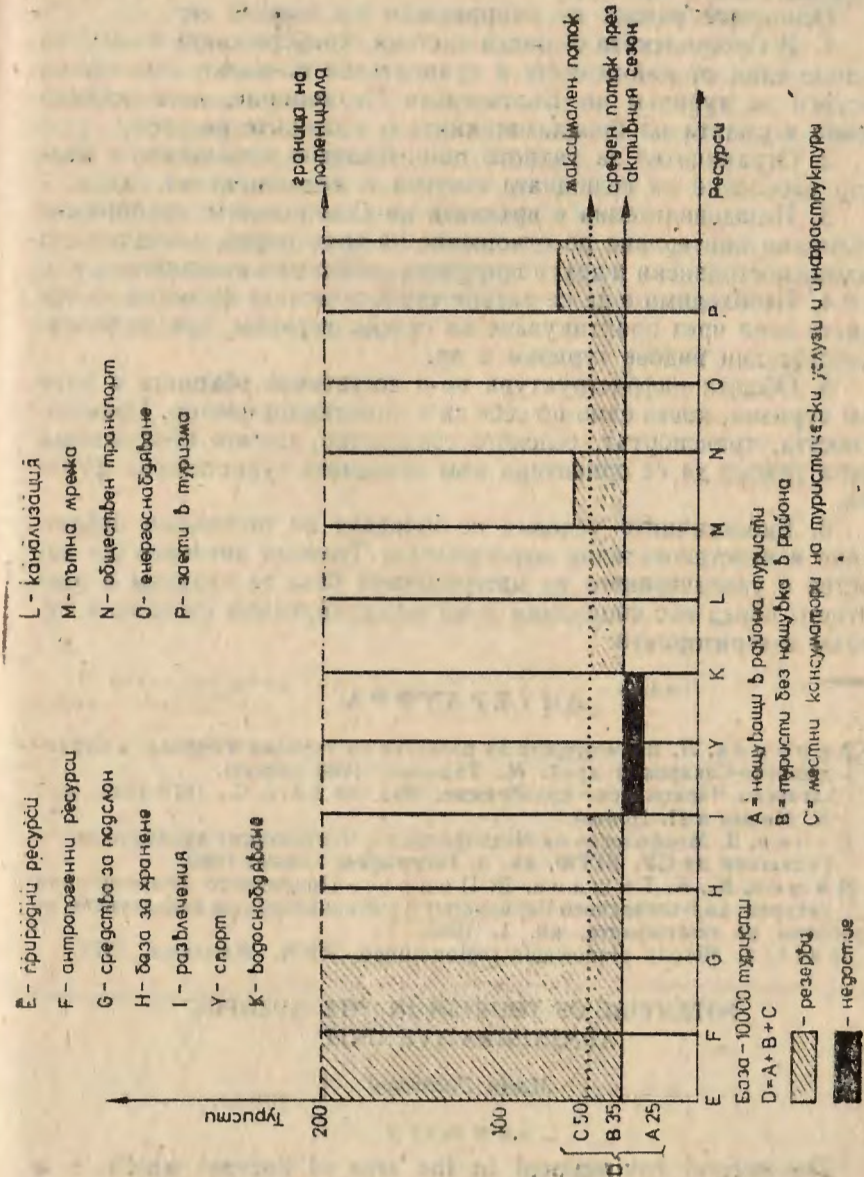
(потенциал в брой туристи)

..... — среден поток на туристи през активния сезон
 ..... — максимален поток; ..... — граница на потенциала

Fig. 2. Threshold analysis of the recreation and tourism in the Sozopol administrative unit (according B. Malisz)

- A — tourists spending night in the region
- B — tourists not staying for a night
- C — local consumers of tourist services
- D — overall number of tourists
- E — natural resources — potential measured by number of tourists
- F — anthropogenic resources
- G — accommodation facilities potential
- H — catering facilities
- I — attractions
- Y — sporting facilities
- K — water supply
- L — sewerage
- M — road network
- N — public transportation
- O — energy supply
- P — labour occupied in tourism
- R — overall active population

..... — average flow of tourists during the active season.
 ..... — maximum flow; ..... — limit of the potential

на икономическата ефективност, а горният праг — от социални и екологически критерии.

Основните изводи от направеното изследване са:

1. В Созополската селищна система (крайбрежната ѝ част) са налице едни от най-ценните и сравнително по-малко използвани ресурси за туризъм по Българското Черноморие, като особено важна е ролята на биоклиматичните и плажните ресурси.

2. Ограничител за тяхното по-интензивно използване е малкото население на селищната система и недостигът на кадри.

3. Незадоволителна е връзката на Созополското крайбрежие с близкия хинтерланд по отношение на транспорта, снабдяването със селскостопански и други продукти, складовото стопанство и т.н.

4. Необходимо е да се развие туристическата функция на тиловата зона чрез практикуване на селски туризъм, лов, риболов, познавателни видове туризъм и др.

5. Общата инфраструктура не е достатъчно обърната с лице към туризма, което само по себе си е лимитиращ фактор. Промислеността, транспортът, селското стопанство, цялата обслужваща сфера трябва да се ориентира към основната туристическа функция.

6. Екологичните условия се нуждаят от постоянно наблюдение и възстановителни мероприятия. Тяхното значение ще нараства с увеличаването на материалната база за туризъм и развитието наред със социалния и на международния стопански туризъм в територията.

ЛИТЕРАТУРА

1. А в р а м о в, Л. Възможности за развитие на туризма и отдиha в Странджанско-Сакарския край. М. Търново, 1984 (офсет).
2. Българско Черноморско крайбрежие. Изд. на БАН. С., 1979 (под ред. К. Мишев и П. Попов).
3. К а н е в, Д. Морфология на Медноридското Черноморско крайбрежие. — Годишник на СУ, БГГФ, кн. 3, География, София, 1960.
4. М и ш е в, К., Х. Т и ш к о в, В. П о п о в — Природните рекреационни ресурси на Българското Черноморие и рационалното им използване. — Проблеми на географията, кн. 1, 1983.
5. V. M a l i s z, Metody planowania regionalnego, PWN, Warszawa, 1972.

POTENTIAL OF TOURISM IN THE SOZOPOL ADMINISTRATIVE UNIT

Marin Bachvarov

Summary

The natural environment in the area of Sozopol which is a part of the Bulgarian Black Sea southern region create excellent bioclimatic conditions for sea recreation from June to September.

The development of tourism, however, depends on solving of several problems:

1. Scarce resident population and shortage of staff, while in the same time 2500 daily commuters are working outside the zone.

2. Unsufficient reliance on the hinterland regarding transportation, foods and other raw materials supply, storage, etc. including development of alternative types of tourism and recreation (such as sight-seeing, agrotourism, fishing and hunting).

3. The infrastructure of the zone is inadequately bound to tourism, which turns to be a limiting factor.

4. The ecological conditions need constant monitoring and re-assuring measures. Their importance will grow with the expected boom of tourism in the area. All tourist projects should be a subject of ecological expertise.